

*“Ph n Vi t Nam trung trinh, t t h nh
Trang đi m cu c đi i muôn cánh hoa th m
Ra ngoài, giúp n c giúp non
V nhà, n n y ch ng con m t lòng”*

M Đ u

Ph n Việt Nam t ngàn x a đã vang danh “trung trinh t t h nh”, đúng v i i giáo hu n c a cha ông

*“Trai th i trung hi u làm đ u
Gái th i t t h nh làm câu trau mình”*

Nh ng t m g ng oai hùng nh bà Tr ng, bà Tri u, hi n ph nh bà Tú X ng, bà S ng Nguy t Anh. Nh ng t m lòng cao c c a các bà m Vi t Nam v n th ng đ c nh c nh hàng năm trong các ngày L M , ngày R m tháng B y v i “bông h ng cài áo”. Không ai có th ph nh n s c ch u đ ng b n b và đ c tính c n cù ch u khó c a các bà m Vi t Nam. Cũng không ai có th ph nh n đ c tính trong s ch, ngay th ng, và đàng hoàng c a ng i ph n Vi t Nam. Nh ng đ c tính hy sinh, can đ m và chan ch a tình ng i đã nâng cao ph m giá c a ng i ph n Vi t Nam lên hàng Tiên Thánh, và bi n m t s ng i đàn bà n c Nam thành nh ng v Ph N Truy n Thuy t. trong l ch s dân t c Vi t.

Truy n thuy t là gì?

Theo Giáo S Tr n Gia Ph ng, “Truy n thuy t là nh ng câu chuy n b t đ u t s th t l ch s , đ c thêm th t ho c đ c ti u thuy t hóa, và đ c truy n t ng t ng i này qua ng i khác, t đ i này qua đ i khác, r i i đ c dân chúng ch p nh n nh là nh ng chuy n l ch s có th t”.

Tìm hi u nghĩa ch “truy n thuy t”, Hán Vi t T Đi n c a Đào Duy Anh ch cho bi t đ n gi n: “Nói i v i ng i khác”. Theo nghĩa ti ng Anh, “truy n thuy t” đ ch t ch “Legend”, có nghĩa là

“thánh truy n, truy n th n tiên, truy n hoang đ ng” (T Đ n Nguy n Văn Khôn). Th t ra, ch “Legend” phát xu t ch Latin “legenda”, đ ng là “legere” có nghĩa là đ c (to read). Th i Trung C (Medieval), ch Latin “legenda”, đ c dùng v i nghĩa “đ u gì đó đ đ c”, đ c bi t dùng trong th k chuy n đ i s ng các Thánh. (Ti u s các Thánh đ c k l i, quan tr ng c v tài li u l ch s , l n g ng đ o đ c). Ch “Legend” trong ti ng Anh đ c vay m n ch “Legenda” t th k 14, có nghĩa là: “câu chuy n đ c truy n t ng trong dân gian, nh ng không th ki m ch ng đ c, t a nh các chuy n hoang đ ng”. N u là “Nhân v t truy n thuy t”, nh ng nhân v t này có tên trong l ch s đ c dân chúng k đi k l i nhi u l n trong nhi u đ i, ho c đ c thêm th t, th n thánh hóa, đ tr thành nhân v t l ch s có th t. Đó là nh ng Anh hùng, Anh th , nh ng S ng ph , Hi n ph và nh ng danh nhân, danh t ng trong l ch s .

Trong th i gian g n đây, ng i Vi t Nam trong n c cũng nh n c ngoài đ u r t xôn xao khó ch u v nh ng tin t c liên quan đ n thân ph n ng i con gái Vi t Nam: “B đ y đ a khi l y ch ng ngo i qu c, b rao bán nh nô l , ho c làm ngh mãi dâm t i nhi u n i, trên nhi u qu c gia”. Nh ng hình nh này làm t n th ng đ n danh đ ng i Vi t nói chung, ng i ph n Vi t nói riêng không ít.

Th c t , ph n l n Ph N Vi t đ u là nh ng cô gái ngoan, hi n, trung trinh ti t h nh theo truy n th ng văn hoá Vi t. Chúng ta vinh danh Ph N Truy n Thuy t Vi t Nam chính là đ xua tan bóng mây mù đang che m đi hình nh ng i con gái Vi t Nam oai hùng, ti t li t, đ ng th i đ ch ng minh v i ng i ngo i qu c r ng: Ph n Vi t t ngàn x a v n là nh ng cô gái đ c nhân gian tôn vinh kính tr ng.

Th đ ngh m t Danh Sách Ph N Truy n Thuy t Vi t Nam:

Đây là vi c làm c a Giáo S Tr n Gia Ph ng năm 1999, trong t p biên kh o “Nh ng câu chuy n Vi t S ”, nhân báo Th i S (Toronto) s 145 ngày 20-6-1998 đ ng t i danh sách 23 v Ph n c a H i Liên Hi p Ph N Vi t Nam (HLHPNVN) trình lên c quan UNESCO đ ch n 10 ng i vào danh sách “Nh ng ph n truy n thuy t trong l ch s th gi i” (The Women of the Legend in the Word History). Cũng theo Giáo s Ph ng phân tích, b ng danh sách c a HLHPNVN đ a ra không đ c chính xác so v i đ nh nghĩa, th nào là “truy n thuy t”, và thi u vô t , ho c thiên v . Cho t i nay, th i gian g n 6 năm đã trôi qua, không rõ c quan UNESSCO có ch p nh n b ng danh sách này hay không? Và s l a ch n ra sao? Trên th c t , Ph n truy n thuy t Vi t Nam r t nhi u, nh t là nh ng bà v , bà m các nhà cách m ng tranh đ u ch ng ngo i xâm và tranh đ u cho dân ch và nhân quy n; k c nh ng Ph n đã ph i hy sinh trong r ng già, hay trên bi n Đông vì lý t ng T Do. Đó là nh ng v Ph n truy n thuy t không tên tu i r t x ng đáng đ c vinh danh.

Đ a vào b ng danh sách c a HLHPNVN và c a Giáo S Tr n Gia Ph ng đ ngh , chúng tôi xin m o mu i trình lên quý v m t danh sách “Ph n truy n thuy t Vi t Nam” nh sau:

- 1- Qu c M u Âu C , 2- Tr ng V ng, 3- Công Chúa Hoàng Thi u Hoa, 4- Lê Chân, 5- Bà Tri u, 6- Thái H u D ng Vân Nga, 7- Thái H u Lan, 8- Công Chúa An T , 9- Công Chúa Huy n Trân 10- Nguy n Th Bích Châu, 11- L ng Minh Nguy t, 12- Vũ Th Thi t (Thi u Ph Nam X ng), 13- Thánh M u Li u H nh, 14- Công Chúa Ng c V n, 15- Công Chúa Ng c Hân, 16- N Sĩ Đoàn Th Đi m, 17- N t ng Bùi Th Xuân, 18- N Sĩ H Xuân H ng, 19- Bà Huy n Thanh Quan, 20- Thái H u T Dũ, 21- Bà Tú X ng, 22- Bà Nguy n Th Khuê (S ng Nguy t Anh), 23- Bà Ba Đ Thám, 24- Bà Phan B i Châu, 25- Lê Th Đ n (u Tri u), 26- Nguy n Th B c, 27- Nguy n Th Giang, 28- Nàng Tô Th .

S l c ti u s “Ph n truy n thuy t Vi t Nam”:

1- Qu c M u Âu C (Kho ng 2800 Tr.TL):

Theo truy n thuy t, kho ng g n 5000 năm tr c, bà Âu C dòng dõi tiên. k t duyên cùng vua L c Long dòng dõi r ng, sinh đ c 100 con trai là con r ng cháu tiên. V sau, 50 con theo Cha L c Long xu ng bi n, 50 con theo M Âu C lên núi, đi v ph ng nam l p ra n c V n Lang, do ng i con tr ng làm vua hi u là Hùng V ng, truy n đ c 18 đ i . Ng i Vi t Nam tôn vinh bà Âu C là Qu c M u. Trong ngày gi T Hùng V ng m ng 10 tháng 3 âm l ch hàng năm, ng i Vi t Nam đ u nh đ n n Qu c M u Âu C .

2- Tr ng V ng (40-43):

Năm 40 th i B c thu c, Thái Thú Tô Đ nh b t gi t ông Thi Sách ch ng bà Tr ng Tr c, và đàn áp dân L c Vi t. Vì n n c thù nhà, bà Tr ng Tr c cùng em là Tr ng Nh n i d y đánh đ i Tô Đ nh, đ t 65 thành và 4 Qu n, lên làm vua x ng là Tr ng V ng, đóng đô Mê Linh. Tri u đ i Tr ng V ng tuy ch ng n ng i 3 năm, nh ng đã ch ng t tinh th n b t khu t c a ng i ph n Vi t, và m đ u cho n n đ c l p n c nhà. Hi n nay có nhi u đ n th Hai Bà Tr ng, và ngày l h i k ni m hàng năm vào m ng 6 tháng hai âm l ch.

3- Công Chúa Hoàng Thi u Hoa (Danh t ng th i Tr ng V ng):

Bà Hoàng Thi u Hoa ng i i huy n Gia H ng, t nh Thanh Hoá (có sách chép là t nh S n Tây ngày nay). Không rõ năm sinh, năm m t. Bà là m t n t ng tài gi i c a Hai Bà Tr ng, gi nhi m v hu n luy n đoàn N ng t quân. Khi Hai Bà Tr ng đánh đ i xong gi c Hán đô h ,

lên ngôi vua, đã phong t c cho bà là Thi u Hoa Công Chúa. Hi n nay đ n th Công Chúa Thi u Hoa làng Hi u Quan, huy n Tam Nông. Hàng năm l h i k ni m vào các ngày 12, 13 tháng giêng âm l ch.

4- Lê Chân (Danh t ng th i Tr ng V ng):

Lê Chân là n t ng tài ba c a Hai Bà Tr ng, ng i làng An Biên, huy n Đông Tri u, t nh H i D ng. Không rõ năm sinh năm m t. Trong các tr n đánh đ i gi c Hán đô h , bà Lê Chân th ng gi ch c tiên phong và n i t ng dũng c m. Khi Hai Bà Tr ng lên ngôi, đã giao vi c Qu c phòng cho bà Lê Chân và phong làm Thánh Chân công chúa. Bà là ng i sáng ch ra môn th thao “đánh ph t” r t vui (vui ra ph t). Các vua đ i sau đ u có s c phong bà làm Th ng đ ng phúc th n công chúa. Hi n nay, đ n th bà Lê Chân t i làng Mai Đ ng (Hà N i). L h i k ni m vào các ngày 4, 5 và 6 tháng giêng âm l ch, th ng có t ch c thi đ u v t và đánh ph t.

5- Bà Tri u (225-248):

Bà Tri u tên th t là Tri u Th Trinh cùng anh là Tri u Qu c Đ t kh i nghĩa năm 248, ch ng l i quân Đông Ngô cai tr tàn ác. Bà r t can đ m, th ng nói: “Tôi mu n c i c n gió m nh, đ p đ ng sóng d , chém cá tràng kình b đông, quét s ch b c i, đ c u dân ra kh i n i đ m đ i, ch không thêm b t ch c ng i đ i cú đ u cong l ng làm tì làm thi p ng i ta”. Ra tr n, Bà Tri u c i voi m c giáp vàng trông r t oai phong, khi n quân Ngô ph i khi p s . Nghĩa quân tôn bà là Nh y Kí u t ng quân. Bà Tri u đã anh dũng hy sinh năm 23 tu i. Hi n nay có đ n th Bà Tri u trên núi Gai (núi i), làng Phú Đ n (Thanh Hóa), và l h i k ni m vào ngày 21 tháng 2 âm l ch hàng năm.

6- Thái H u D ng Vân Nga (942-1000)*:

D ng H u là chánh cung Hoàng h u c a vua Đinh Tiên Hoàng, húy là D ng Vân Nga. Khi vua Đinh bị tên Đ Thích đ u đ c ch t, con là Đinh Tu lên n i ngôi, bà tr thành Thái H u nhi p chính. Nhà T ng nghe tin Đinh Tiên Hoàng m t, t quân Đinh Tu còn nh , nên đem quân sang xâm chi m n c ta. Tr c tình th nguy c p, Ph m C L ng cùng m t s t ng lãnh đã tôn Th p Đ o T ng Quân Lê Hoàn lên ngôi đ lo ch ng ngo i xâm. Thái H u D ng Vân Nga bi u đ ng tình và sau đó tr thành chánh cung Hoàng H u c a vua Lê Đ i Hành. Nh tính c ng ngh và thông hi u tình th , yên v đ c tri u chính, D ng H u đã giúp vua Lê đánh tan quân T ng. Hi n nay, t ng và đ n th D ng H u t i đ n vua Lê Đ i Hành, làng Tr ng Yên (Ninh Bình), và l h i k ni m cùng vào ngày k ni m vua Đinh và vua Lê, 10 tháng 3 âm l ch (l h i Tr ng Yên)* Theo tài li u c a Hoàng Công Khanh (Hoàng H u hai tri u D ng Vân Nga).

7- Lan Nguyên Phi (?- 1117):

Tên th t là Lê Th Lan, xu t thân t gia đình nông dân, ng i làng Th L i, B c Ninh. T ng truy n bà đ ng t a g c lan trong khi m i ng i trong làng nô n c ra xem đoàn xa giá c a vua Lý Thánh Tông đi qua. Nhà vua c m s c đ p và thái đ d ng d ng l ùng c a bà, bèn tuy n v cung làm Lan (đ a g c lan) phu nhân. Sau bà sinh ra vua Lý Nhân Tông và tr thành Hoàng thái h u. Thái H u Lan đã giúp vua Lý Thánh Tông t m th i nhi p chính, tr n c k t qu t đ p khi vua thân chinh đi đánh Chiêm Thành. Bà cũng có lòng c u giúp nh ng ng i con gái nhà nghèo ph i đi đ , nên dân chúng th i b y gi x ng t ng bà là “Quan Âm”. Thái H u Lan m t ngày 25 tháng 7 năm Đinh D u (1117) (Không rõ ngày sinh).

8- Công Chúa An T (th i vua Tr n Nhân Tông):

Bà là con gái út vua Tr n Thánh Tông, em gái vua Tr n Nhân Tông (1279-1293), không rõ năm sinh năm m t. Tháng 2 năm t d u (1285), Thoát Hoan xâm lăng đánh th ng nhi u n i, đ ng th i có m t s v ng h u nhà Tr n hàng gi c. Đ ng n g n b t tính hung hãn c a gi c, vua Tr n Nhân Tông đã sai Tr n D ng và Đào K n đ a qu c mu i là công chúa An T g cho Thoát Hoan. Ngoài chi n tr ng, d i s ch huy c a H ng Đ o Đ i V ng, quân dân n c Nam c ng quy t đánh gi c, trong khi đó d i tr ng Thoát Hoan, công chúa An T ph i âm th m nu t nh c, hy sinh đ i xuân s c đ trì hoãn s c gi c. S hy sinh c a công chúa An T đã đóng góp ph n nào cho cu c chi n th ng quân Nguyên Mông d i tri u Tr n, th k th ba.

9- Công Chúa Huy n Trân (cu i th k 13, đ u th k 14):

Tr n Th Huy n Trân là con gái vua Tr n Nhân Tông, em gái vua Tr n Anh Tông (tr vì 1293-1314). Không rõ ngày sinh ngày m t. Năm Bính Ng (1306), vua Tr n Anh Tông nh n g Huy n Trân cho vua Chiêm Ch Mân. Đ đ p l , vua Chiêm dâng t ng Đ i Vi t 2 châu Ô và Lý. Huy n Trân v Chiêm đ c phong làm Hoàng H u. H n 1 năm sau, Ch Mân ch t, theo t c l Chiêm Thành, Huy n Trân ph i lên giàn h a. Vua Anh Tông sai t ng Tr n Kh c Chung sang c u. T ng truy n Tr n Kh c Chung là ng i tình cũ c a Công chúa Huy n Trân, do đó đã t o nên m t câu truy n tình lâm ly bi thi t trong s Vi t. Dù b phê phán v nhi u m t, do s k th ch ng t c và n n giáo lý Kh ng M nh kh t khe, công chúa Huy n Trân v n đ c dân chúng Vi t Nam bi t n v s vi c nàng mang v cho n c Đ i Vi t hai châu Ô Lý, m đ u cho cu c Nam ti n sau này.

10- Nguy n Th Bích Châu (Th i vua Tr n Du Tông):

Bà là phi h u tri u vua Tr n Du Tông (tr vì 1372-1377), không rõ năm sinh năm m t. Tr c đó kho ng 20 năm, cu i đ i vua Tr n D Tông (tr vì 1341-1369), vì chính tri u đ nát, dân chúng l m than, ông Chu Văn An đã dâng “Th t Tr m S ” đòi chém b y quy n th n gian n nh. Bà phi h u Bích Châu tuy là ph n gái t trong cung, cũng đã noi theo đ c t m g ng b t khu t c a th y Chu, can đ m dâng lên vua Du Tông bài “Kê Minh th p sách”, đ c u nguy xã t c. Trong 10 đ i u (th p sách), có các đ i m m nh nh sau: “M t là tr k b o”, “Hai là tránh vi c phi n nhi u”, “Ba là tr m t n c”, “B n là đ u i b n nh ng l i” Bà Nguy n Th Bích Châu ch là m t cung nhân mà “dám nói ra nh ng s th i nát c a ch đ gi a th i phong ki n toàn th nh,

k th t can đ m và đáng khen l m thay (Ph m Văn S n - Vi t S Tân Biên)

11- L ng Minh Nguy t (Th i Lê L i kháng Minh):

Bà là v Đinh Li t (- 1471) (danh t ng c a Bình Đ nh V ng Lê L i), ng i làng Chu C u, t nh Nam Đ nh, có nhan s c và gi i ngh ca hát ão. Trong th i gian Lê L i kháng Minh, bà đã m quán r u n i ti ng g n thành C L ng (Đông Đô t c Thăng Long), c t ý dò la tin gi c, giúp kháng chi n. Trong m t cu c t n công thành C L ng, bà Minh Nguy t đã cùng các cô gái ti p viên ph c r u m t s t ng Minh say mèm, và làm ám hi u đ quân Lam S n d i quy n ch huy c a t ng Lê Th ch chi m đ c thành. Sau, Đinh Li t đ c phong t c Qu c công, mang h nhà vua (h Lê), và bà là Nh t Ph m Phu nhân. Các vua đ i sau đ u có s c phong v ch ng bà là Phúc th n. Theo tài li u c a Giáo S Tr n Gia Ph ng, bà L ng Th Hu có l là m t tên khác c a bà L ng Minh Nguy t (?), hi n có đ n th t i huy n Th X ng và dân chúng còn g i bà là Ng c Ki u Phu nhân.

12- Vũ Th Thi t t c Thi u Ph Nam X ng (Đ i Lê Thánh Tông):

Bà quê huy n Nam X ng (Hà Nam), là v chàng Tr ng, m i có thai thì ch ng đ c g i đi lính thú ph ng xa. Đ a bé trai sinh ra không bi t m t cha. M i t i bà th ng ch bóng mình trên vách mà d y con chào h i cha tr c khi đi ng . Ít lâu sau chàng Tr ng tr v , đ a bé th y xa l và nói b nó ch v lúc đêm t i. Chàng Tr ng nghi ng v ngo i tình, nên đã m ng nhi c đ u i đi. Bà Thi t b oan c, lai không bi t bi n b ch ra sao, bèn nh y xu ng sông Hoàng Giang (đ a ph n Nam X ng) t t n. Đ n t i th p dèn lên, đ a bé m i ch bóng chàng Tr ng trên vách và nói r ng b nó đã v . Chàng Tr ng lúc đó m i hi u ra, nh ng đã tr . Dân chúng bi t chuy n ng i đàn bà ti t nghĩa ch t oan, bèn l p mi u th . Vua Lê Thánh Tông (1460-1497) tu n thú đi qua mi u, đã làm m t bài th v nh r t n i ti ng, đ c kh c vào bia đá năm 1471, và truy n t ng đ n ngày nay.

13- Thánh M u Li u H nh (th k 16):

Là nhân v t th n tho i, đ c ng i đ i sùng bái, x ng t ng là Li u H nh Công chúa hay Thánh m u đ n Sòng (Sòng S n, Thanh Hóa). Theo Truy n thuy t, Li u H nh Công chúa chính là Công chúa Qu nh N ng trên Thiên Đ ình, b giáng xu ng tr n làm con gái m t v quan tri u H u Lê, mang tên là Lê Th Giáng Tiên, quê làng Vân Cát, huy n Vân Cát (Ph Gi y), Nam Đ nh. Giáng Tiên r t xinh đ p, gi i th v n, đàn sáo và so n nhi u bài hát r t hay, k t duyên v i Đào Lang năm 18 tu i. Đ c 3 năm, Giáng Tiên đã đ t ng t t tr n, tr v th ng gi i. Nh ng vì ch a h t h n đi đ y, Giáng Tiên l i giáng xu ng tr n, đ i tên là Li u H nh cùng v i hai ng c n Qu N ng và Th N ng. Ba ng i hi n xu ng m t làng Thanh Hoá, đi kh p các n i c u nhân đ th và nhi u l n hi n linh c u giúp dân lành, ho c làm th x ng ho v i các danh sĩ th i đó. Sau khi tr v tr i, Bà Li u H nh đ c dân chúng suy tôn là M u Nghi thiên h , và đ c vua Lê s c phong là Th ng Đ ng t i linh th n. Dân chúng l p đ n th t i nh ng n i bà đã đi qua nh Ph Gi y Nam Đ nh. Đ n Sòng Thanh Hóa và Tây H Thăng Long. L h i t m ng 1 đ n m ng 10 tháng 3 âm l ch.

14- Công chúa Ng c V n (th k 17):

Công chúa Nguy n Phúc Ng c V n là con c a Sãi V ng Nguy n Phúc Nguyên (chúa Nguy n Đàng trong t 1613-1635). Năm 1620, công chúa Ng c V n k t hôn v i vua Chân L p (Cambodia), và tr thành Hoàng H u v ng qu c Chân L p, th đô lúc đó là Udong. Nh ng tùy tùng c a công chúa Ng c V n đ u đ c gi nh ng ch c v quan tr ng trong tri u đình Chân L p. Năm 1623, Sãi V ng sai s b đ n Udong, xin cho ng i Vi t đ c đ nh c vùng Sài Gòn ngày nay, và đ c buôn bán, m khu dinh đ n. Nh s v n đ ng c a Hoàng H u Ng c V n, các đ ngh c a chúa Nguy n đ u đ c vua Chân L p ch p thu n. Công chúa Ng c V n đã có công m đ ng cho ng i Vi t trong cu c Nam ti n xu ng đ ng b ng sông C u Long và m r ng giang s n nh ngày nay.

15- Công chúa Ng c Hân (1770-1799):

Công Chúa Lê Th Ng c Hân là con vua Lê Hi n Tông. Năm 16 tu i, công chúa k t duyên v i v anh hùng Nguy n Hu , ng i có công đ t Tr nh Phù Lê và đánh đ u i quân xâm lăng Xiêm La và Mãn Thanh. Bà Ng c Hân v a xinh đ p, l i có tài văn h c, đ c Hoàng Đ Quang Trung Nguy n Hu phong làm B c cung Hoàng H u. Khi vua Quang Trung đ t ng t băng hà, bà r t buồn, đã sáng tác các bài “Văn t vua Quang Trung” và “Ai T Vãn”, đóng góp cho kho tàng văn h c Vi t Nam nh ng áng th hay và c m đ ng.

16- N Sĩ Đoàn Th Đ m (1705-1746):

Bà sinh năm 1705, ng i t nh B c Ninh, r t gi i văn th , hi u là H ng Hà n sĩ. Năm 16 tu i, bà đ c t i n cung làm phi t n, nh ng sau đó bà xin v , r i làm ch c giáo th cung c m. Bà đã ph i tr i qua nhi u năm lo n l c, sau k t hôn v i ti n sĩ Nguy n Ki u, ng i huy n T Liêm. Bà đã sáng tác “T c Truy n K ” hay “Truy n K Tân Ph ” b ng ch Nho và đ ch “Chinh Ph ngâm khúc” b n ch Hán c a Đ ng Tr n Côn. Khúc ngâm Chinh ph b ng ch nôm (qu c ng) theo th th “song th t l c bát”. đã di n t đ c tâm tình ng i ph n Vi t Nam trung trinh ti t h nh, v a buồn lo khi ch ng chinh chi n ph ng xa, v a ph i thay ch ng gánh vác công vi c gia đình, d y d con th , v a ph i lo gi gìn ph m h nh. N Sĩ Đoàn Th Đ m m t ngày 11 tháng 9 năm Bính D n (1746).

17- N T ng Bùi Th Xuân (?-1802):

Bà là n t ng tài gi i c a nhà Tây S n, v danh t ng Tr n Quang Di u, quê t nh Bình Đ nh. Trong các chi n tr n c a nhà Tây S n, v ch ng bà đ u l p đ c nhi u chi n công oanh li t. Năm 1802 vua Gia Long th ng tr n, bà b hành hình b ng voi giày. Theo giáo sĩ La Bissachère có m t t i hi n tr ng, bà Bùi Th Xuân r t can đ m, đã l y v i qu n ch t ng i cho kh i l li u và đ ng th ng ng i tr c m t voi khi n voi ph i s hãi lùi l i. Bà Bùi Th Xuân đã đóng góp công lao v i nhà Tây S n trong các cu c chinh chi n, nh t là nhà Tây S n đã đ t đ c h Tr nh mi n B c và đ p tan các cu c xâm lăng c a Xiêm La và Mãn Thanh, nên Bà

chi m đ c nhi u c m tình c a dân chúng Vi t Nam.

18- N sĩ H Xuân H ng (1780-1820)* :

Bà H Xuân H ng là m t n sĩ n i ti ng đ u th k 19, có tài văn th c v ch Nôm l n ch Hán, con ông H Phi Di n, ng i làng Qu nh Đôi, huy n Qu nh L u (Ngh An). Th Nôm c a bà th ng chua chát, châm bi m và khinh m n m i gi i. Th Hán c a bà tuy cũng mang v bu n, nh ng l i r t ch ng m c và ch a chan tình c m. N sĩ H Xuân H ng là thi sĩ Vi t Nam duy nh t có tên trong “T Đi n Văn Nhân Larousse”.* Theo “Nh ng câu chuy n Vi t S ” - Tr n Gia Ph ng

19- Bà Huy n Thanh Quan (Đ u th k 19):

Bà tên th t là Nguy n Th Hinh, ng i làng Nghi Tàm (Hà Đông), l y ông C L u Ngh (1804-1847) là Tri Huy n Thanh Quan (nên th ng g i bà là bà Huy n Thanh Quan). Ch ng bà m t năm 43 tu i, bà v n v y nuôi con. Tri u vua Minh M ng, bà đ c m i làm Cung Trung giáo t p, đ y cung phi và công chúa trong cung. Th bà Huy n Thanh Quan n i ti ng thanh tao, trang nhã, ý nh và điêu luy n, nghe man mác n i bu n hoài c , nh n c nh nhà nh các bài “Qua Đèo Ngang T c C nh”, “Thăng Long Hoài C ”, “Chi u H m Nh Nhà”

20- Thái H u T Dũ (1810-1902):

Tên húy là Ph m Th H ng, ng i t nh Gia Đ nh. Bà là con gái Qu c Công Ph m Đ ng, đ c ti n cung năm 14 tu i và tr thành quý phi c a vua Thi u Tr . Bà sinh ra vua T Đ c nên tr thành Thái H u, hi u T Dũ Bát Hu Thái hoàng Thái h u. Theo S Gia Tr n Tr ng Kim, Thái H u T Dũ “thu c s sách đã nhi u mà bi t vi c đ i cũng r ng” Đ n đ i vua Thành Thái, Bà đ c dâng tôn hi u là T Dũ Bát Hu Kh ng Th Thái thái hoàng thái h u. Thái H u T Dũ là ng i quy n cao đ c tr ng th i nhà Nguy n, đã nêu t m g ng t t v đ c h nh cho h u th . Bà m t ngày 5 tháng 4 Nhâm D n, th 92 tu i.

21- Bà Tú X ng (cu i th k 19):

Bà h Ph m, ng i t nh H i D ng, là hi n thê nhà th trào phúng Tr n T X ng (1869-1907) t c Tú X ng. Bà là ng i m hi n tiêu bi u cho nh ng bà m quê Vi t Nam ch bi t m t đ i t n t y cho ch ng, cho con, không n hà gì đ n chính b n thân mình, đúng nh l i th c a Tú X ng đã di n t : “Quanh năm buôn bán mom sông, Nuôi n ng năm con v i m t ch ng. L n l i thân cò khi qu v ng, Eo sèo m t n c, bu i dò đ ng”. Bà Tú X ng qu đúng là m t Hi n ph Vi t Nam.

22- Bà S ng Nguy t Anh (1863-1921):

Bà S ng Nguy t Anh tên th t là Nguy n Th Khuê, sinh ngày 24 tháng 12 năm Quý H i (1863) t i Gia Đ nh, con gái th t c a c Nguy n Đình Chi u t c Đ Chi u. Bà có nhan s c xinh đ p, l i có tài văn ch ng, đoan trang, ti t h nh, nh ng l p gia đình tr . Trên 25 tu i bà m i k t hôn, sinh đ c m t gái thì ch ng ch t. Bà v y nuôi con, vui v i th văn, l y bút hi u là S ng Nguy t Anh (nghĩa là ng i s ng ph , th ti t th ch ng). Bà vi t: "G ng t đ i nay trong ti t ph , Lâu dài ti ng t t c non sông". Bà r t hay ch , gi i th , n i danh mi n Nam, và làm ch bút tu n báo "N Gi i Chung" Sài Gòn, là tu n báo đ u tiên n c ta. Bà S ng Nguy t Anh m t ngày 12 tháng 11 âm l ch (4 tháng 1 năm 1921), h ng đ ng 58 tu i. (Theo tài li u c a Lãng Nhân trong "H ng S c Quê Minh", và tài li u c a H Tr ng An – Giai Ph m S ng Nguy t Anh – 2002)

23- Bà Ba Đ Thám (cu i th k 19):

Bà tên th t là Đ ng Th Nhu (còn có tên là Đ ng Th Nho t c Bà Ba C n), v th ba c a nhà cách m ng Hoàng Hoa Thám (Đ Thám). Bà là m t n t ng r t can tr ng, cùng sát cách v i ch ng trong cu c kháng chi n ch ng Pháp t i Yên Th cu i th k 19, đ u th k 20. Ngày 1-2-1909, bà và con gái là Hoàng Th Th b Pháp b t và đ y đi Guyanne thu c Pháp Nam M . T ng truy n, trên đ ng l u đ y bà Ba Đ Thám đã nh y xu ng bi n t t n, noi g ng b t khu t c a Bà Tr ng Bà Tri u.

24- Bà Phan B i Châu (1866-1936):

Bà tên th t là Thái Th Huyền v nhà Cách M ng yêu n c Phan B i Châu (1867-1940), ng i làng Diên Lân, t nh Ngh An. Bà làm dâu nhà h Phan năm 23 tu i, đã h t lòng gi tr n đ o dâu hi n. Ch ng thi đ Gi i Nguyên, bà v n gi n p nhà, s ng đ i bình đ , lo cho ch ng cho con. Ch ng bà xu t đ ng c u n c h n 20 năm, bà v n gi lòng chung th y, vò v nuôi con. Khi ông Phan B i Châu b b t v n c năm 1925, bà đ c g p m t ch ng n a ti ng đ ng h t i Ngh An r i l i xa cách cho đ n lúc m ph n. Trong m y l i chia tay, bà đã nói: "V ch ng ly bi t nhau h n 20 năm, nay đ c m t l n giáp m t Th y, trong lòng tôi đã m túc r i. T đây tr v sau, ch mong Th y gi đ c lòng x a". Bà Phan B i Châu là t m g ng sáng c a ng i Ph N Vi t Nam, m t lòng trung trinh ti t h nh, th ch ng nuôi con, giúp cho ch ng con gi v ng tinh th n trên b c đ ng đ n thân c u n c. Hi n Ph Thái Th Huyền m t ngày 1 tháng 4 âm l ch (21-5-1936), th 70 tu i.

25- Bà Lê Th Đ (u Tri u) (Cu i th k 19, đ u th k 20):

Ng i t nh Th a Thiên, ho t đ ng tích c c trong Duy tân h i t i Hu , đ c Phan B i Châu đ t bi t danh là " u Tri u" t c "Tri u nh " (ý so sánh v i bà Tri u l n t c bà Tri u Th Trinh). Bà ph trách liên l c, chuy n v n th t , ti n b c cho nh ng nhà ho t đ ng cách m ng kh p các n i Trung ph n. Năm 1910, b Pháp b t, bà t t trong tù t i Qu ng Tr (Tr n Gia Ph ng - Nh ng câu chuy n Vi t s).

26- Nguy n Th B c (Li t sĩ c n đ i):

Nguy n Th B c và Nguy n Th Giang là hai ch em ru t, quê B c Giang, t c g i là Cô B c, Cô Giang, đ u là đ ng viên Vi t Nam Qu c Dân Đ ng, chi b B c Giang. Cô B c cùng v i Cô Giang làm liên l c và tuyên truy n, ho t đ ng r t tích c c. Năm 1930, sau khi cuộc kh i nghĩa Yên Bái do Đ ng Tr ng Nguy n Thái H c lãnh đ o b th t b i, Cô B c b Pháp b t và đ a ra xét x tr c H i đ ng đ hình Pháp. Cô đã hiên ngang ch trích ch đ Th c dân Pháp t i Đông D ng và nói: “Các ông hãy v Pháp mà kéo đ t ng Jeanne d’Arc đi “(Jeanne d’Arc là m t n anh hùng Pháp), khi n ng i Pháp ph i kiêng n tinh th n b t khu t c a ng i Ph n Vi t Nam.

27- Nguy n Th Giang (- 1930)(Li t sĩ c n đ i):

Cô Giang là v hôn thê c a lãnh t Nguy n Thái H c, Đ ng tr ng Vi t Nam Qu c Dân Đ ng. Cô là m t đ ng viên r t đ c l c, đã cùng v i cô B c hoat đ ng tuyên truy n liên l c gi a các c s đ ng B c Giang, Phú Th , B c Ninh, Vĩnh Yên. Năm 1929, Cô Giang g p Nguy n Thái H c và hai ng i cùng chí h ng đã yêu nhau. Sau cu c kh i nghĩa Yên Bái b th t b i, ngày 17-6-1930, Nguy n Thái H c và 12 đ ng chí b Pháp đ a lên máy chém Yên Bái, Cô Giang đã đ n t n pháp tr ng đ ch ng ki n cái ch t anh dũng c a ng i yêu và 12 đ ng chí Vi t Nam Qu c Dân Đ ng. Sau đó Cô v nhà tr vi t th tuy t m nh g i song thân và g i h ng h n Nguy n Thái H c, trong đó có câu: “Anh đã là ng i yêu n c, không làm tròn đ c nghĩa v c u n c. Anh gi i y linh h n cao c đ v d i su i vàng chiêu binh rèn s ng đánh đ i quân thù”. Cô Giang còn làm m t bài th l c bát, t r ý chí hy sinh vì n c, sau đó đã dùng s ng l c t t đ b o toàn danh ti t và b o toàn bí m t cho đ ng. Tr c khí ti t hiên ngang b t khu t c a Cô giang và Cô B c, ng i đ i sau ai cũng ng m ng i th ng ti c.

28- Nàng Tô Th :

Nàng Tô Th là tên m t hi n ph trong truy n thuy t, lai l ch có th xu t phát t t nh L ng S n, theo câu ca dao: “Đ ng Đ ng có ph K L a, Có nàng Tô Th , có chùa Tam Thanh”. Đ ng Đ ng là m t th tr n sát biên gi i Hoa Vi t thông qua c a i Nam Quan, n i tr n đóng c a lính thú đ i x a lo g i gi biên c ng. Ph K L a có ch K L a, đ c tr i t ti ng Th “háng Khau-l” có nghĩa là “ch đ i con l a” là n i sinh ho t, buôn bán s m u t c a x L ng th i b y gi . Đ ng Tam Thanh là m t hang đ ng đ p n i ti ng L ng S n, trong đó có m t ngôi chùa c . Trên hòn núi đá g n khu đ ng Tam Thanh có m t t ng đá thiên nhiên nhô ra, chênh vênh trông gi ng nh hình t ng m t thi u ph đ ng nhìn v phía biên c ng, mòn m i ch ch ng chinh chi n tr v : Ng i ta g i đó là nàng Tô Th , đ ng ch ch ng lâu ngày đã hoá thành đá. Cũng có truy n thuy t cho r ng “đó là ng i con gái h Tô, b ng con đ i ch ng lâu ngày đ n n i hóa đá, thành hòn núi V ng Phu” (Tr n Gia Ph ng - Nh ng Câu Chuy n Vi t S). Nàng Tô Th chính là hình nh c a ng i ph n trung trinh, nh ng hi n ph Vi t Nam, luôn luôn gi lòng chung th y, là ngu n an i c a nh ng ng i lính thú xa nhà, đ ng th i cũng là hình nh nh ng chinh ph vô danh Vi t Nam, lo toan vi c nhà, th m nuôi con trong khi ch ng chinh chi n ph ng xa.

K t Lu n:

Ph n Vi t Nam trong truy n thuy t đ u là nh ng ng i đàn bà n i ti ng tài ba, nh ng anh th hào hùng b t khu t, nh ng hi n ph h t lòng h t đ lo cho ch ng cho con. Đó là nh ng v Vua, nh ng v Thái h u, Hoàng h u, nh ng Công chúa, nh ng N v n n , Thi sĩ, nh ng N t ng, nh ng S ng ph , Ti t ph và nh ng Bà M Vi t Nam k c nh ng ng i Con Gái Vi t Nam không tên tu i, nh ng đ u mang dòng máu Tiên R ng, trung trinh ti t h nh, đ c dân t c Vi t Nam truy n t ng, sùng bái và tin t ng.

M c đích “vinh danh nh ng Ph n Truy n Thuy t Vi t Nam”, tr c h t là đ ch ng minh ng i ph n Vi t Nam t ngàn x a đã là nh ng ng i đáng kính ph c c v tài ba l n đ c h nh và nh ng ng i ph n có công v i đ t n c, sau n a là đ nêu lên nh ng t m g ng sáng cho h u th , nh t là gi i tr Vi t Nam, đ c soi chung.

B ng đ ngh danh sách “Ph n Truy n Thuy t Vi t Nam” nêu trên ch là m t bài vi t có tính cách ph bi n tài li u c a các nhà biên kh o. Cũng vì th , b ng đ ngh này, do cá nhân biên soạn, ph n nào theo c m tính riêng, nên không tránh kh i s thi u sót. Chúng tôi kính mong đ c s ch giáo c a các v cao minh.

Sách tham kh o:

- Vi t Nam S L c - Tr n Tr ng Kim - Nhà Xu t b n Mi n Nam
- Nh ng Câu Chuy n Vi t S - Tr n Gia Ph ng - T p 2 - Toronto, Canada - 1999
- Đ i Vi t S Ký Toàn Th - Nhà Xu t B n Khoa H c Xã H i.
- T Đ n Nhân V t L ch S Vi t Nam - Nguy n Q. th ng, Nguy n Bá Th - Nhà XB Văn Hóa.
- Non N c Vi t Nam - Sách h ng đ n Du L ch.
- S th o Đ a Lý T nh L ng S n - Do các giáo Viên L ng s n biên soạn - LS tháng 5 năm 1955.
- Vi t S Tân Biên - Ph m Văn S n - T Sách S H c Vi t Nam
- Hoàng h u Hai Tri u D ng Vân Nga - Hoàng Công Khanh - Nhà XB Văn H c.
- “Li u H nh Tiên Chúa” - B u Văn Phan K Bính - Bài vi t ph bi n trên Internet.
- H i Hè Đình Đám (Quy n Th ng) - Toàn Ảnh
- Tài li u c a L ng Nhân (H ng S c Quê Minh) - H Tr ng An (Giai Ph m SNA 2002)